

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

22e jaargang nr. 46 16 november 1969

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58 t.n.v. De Humanistische Pers

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 8,50 per jaar
Overige landen f 12,50 per jaar
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Welvaart, welzijn en wij

Er zijn gelukkig tekenen, dat het inzicht veld wint, dat er weliswaar een verband bestaat tussen welvaart en welzijn, dat welzijn een basis nodig heeft in welvaart, maar dat deze twee toestanden beslist niet aan elkaar gelijk mogen worden gesteld. We beginnen in te zien, dat het tempo, waarin de welvaart toeneemt wel eens kan lijden tot een afbraak van het welzijn. Nu zijn dit en dit moge dan mijn eerste stelling zijn — ook twee begrippen, die zich ongeveer verhouden als de begrippen civilisatie en cultuur, als we onder civilisatie het complex van onze technische kundigheden verstaan en onder cultuur het geheel van onze geestelijke prestaties en hoedanigheden. Eerst — en u ziet hier al een bevestiging van deze stelling — als de civilisatie een bepaalde hoogte bereikt heeft kan de cultuur ontstaan. Eerst wanneer de prehistorische stam niet meer met al zijn leden dag en nacht in touw moet zijn voor het in stand houden van het leven-zonder-meer, is het mogelijk, dat zij zich, op enigszins aantoonbare schaal met geestelijke zaken gaat bezighouden en dus cultuur schept. Anders gezegd: eerst op een zeker minimum aan bestaanszekerheid kan zich een geestelijk leven ontplooiën. U kunt het ook nog anders zeggen: eerst bij een zeker minimum aan bestaansmogelijkheid kan de mens zich ook mens tonen. Kan hij gaan denken aan en over zichzelf, over de samenleving, die hij mede in stand houdt, over liefde en haat, over schoonheid, rechtvaardigheid, barmhartigheid, naastenliefde, over goden en demonen, god en duivel, kortom over de verhouding van mens en heelal. Hij zal, op grond van al die gegevens tot een ethiek en een moraal, tot een levens- en wereldbeschouwing

komen, die hij, naar menselijk gebruik, vervolgens zal verabsoluteren. En ter versteviging van die eis van absolute en algemene geldigheid van zijn beschouwingen, zal hij ze ten slotte als „geopenbaarde waarheid” aandienen. Openbaring immers sluit discussie uit. Daarmede is dan in het cultuurpatroon een gedragspatroon gefixeerd — eens en vooral, onveranderlijk en onveranderbaar.

Althans — zo meent men. Geheel waar is dit natuurlijk niet. Een studie bijvoorbeeld van de seksuele ethiek en het seksuele gedragspatroon gedurende de laatste 1000 jaar in West-Europa,

Oplossing van de prijsvraag:

Waaruit en van wie?

4. De Rebel - Wim Hornman
5. Het zwaard, de zee en het valse hart -
Theun de Vries
6. Zelfherkenning - M. Mok
7. Het achterhuis - Anne Frank
8. Klein beginnen - S. Carmiggelt
9. Dies Irae - H. Marsman

Deze beide puzzles hebben ons 3 prijswinnaars opgeleverd.

Het zijn:

Mevr. P. A. Kranenburg, Rheingaerde
D. 18, de Meern (Utr.).

Mevr. M. L. Engelbrecht-v. d. Meer, Boezemlaan 13, Rotterdam-11.

D. J. Hazenberg, Corn. Heinrichsestraat 8,
Rotterdam-26.

die dan ook een boekenbon ontvangen.

een radio-uitzending van zondag 16 november 1969

Kalender 1970

De kalender 1970 van het
Humanistisch Verbond,
nu in geheel vernieuwde
uitvoering.

De prijs is **f 5.75**

Uw bestelling zien wij gaarne tegemoet door
storting of overschrijving van f 5,75 op post-
rekening 58 t.n.v. De Humanistische Pers
Utrecht.

In de omschrijving: Kalender 1970.

ondergraaft die stelling wel wat. En de eeuwig-
durende strijd der generaties loopt ook uit op
een langzame ontwikkeling en dus verandering
van zulke patronen. De Romeinen hebben ons
al duidelijk gemaakt, dat „de tijden veranderen
en wij met hen”. Veranderingen in de civili-
satie zijn altijd samengegaan met veranderin-
gen in het cultuurpatroon — al was dit dan
misschien van geslacht op geslacht nooit zo
overmatig duidelijk.

En hier nu vertoont de tijd, waarin wij leven
een geheel ander beeld. Onze civilisatie, ons
technisch kunnen bevindt zich in een be-
wegingstoestand, die we welhaast een waterval
in de stroom van de tijd kunnen noemen. In
de laatste vijftientig jaar is meer veranderd
dan in honderd jaren daarvoor en ook meer
dan in de honderdduizenden jaren van de pre-
historie. Men mag en moet de vraag stellen of
ons cultuurpatroon en met name ons gedrags-
patroon hiermede gelijke voet gehouden heeft.
En we behoeven maar goed om ons heen te
kijken om de spanningen te ontdekken, die
tussen technische mogelijkheid en ethische toe-
laatbaarheid op grond van de vertrouwde nor-
men bestaan.

De vraag doet zich dus voor: moeten we de
oude normen handhaven en de technische ont-
wikkeling stopzetten? Of moeten we de tering
naar de nering zetten, de bakens verzetten bij
het verlopend getij en dus onze zedelijke nor-
men, onze regels van gedrag en waardering
doen aansluiten bij wat nu reeds mogelijk is
en in de naaste toekomst mogelijk wordt.

Uiteraard: voor wie deze normen inderdaad
in al hun veelvuldigheid een éénmalige, voor
tijd en eeuwigheid geldende goddelijke open-
baring zijn, bestaat hier geen keus. Voor wie
dit alles een veel meer betrekkelijke zaak is,
is de zware taak van het afwegen weggelegd.
Hij zal moeten kiezen. En kiezen is altijd moei-

lijk, omdat de echte keuze geen compromis toe-
laat. Men mag dan „genuanceerd denken” maar
men moet gericht handelen. En ook niets doen
is een handeling.

Een belangrijke vraag is natuurlijk: Kan men
de technische ontwikkeling stopzetten. En dat
betekent natuurlijk: in deze wereld als geheel
stopzetten? De geschiedenis geeft hierop een
weinig belovend antwoord. Zelfs een land als
China, dat eeuwen en eeuwen lang zich buiten
de wervelingen der westerse civilisatie wist te
houden, moest ten slotte mee.

Maar als we dit al zouden kunnen — moeten
we dan de gehele technische ontwikkeling stop-
zetten? Of moeten we onderscheid gaan maken
tussen „nuttige” en „schadelijke” techniek en
wetenschap? Het is, meen ik, onmogelijk dit te
doen, omdat techniek en wetenschap — en
hiermee bedoel ik natuurlijk: natuurwetenschap
— in al hun geledingen tegenwoordig zózeer
met elkaar verweven zijn, dat het stopzetten
van het ene deel ten slotte ook tot stopzetten
van het andere zou leiden. Zou men geen ver-
dere onderzoekingen wensen, die naar perfec-
tionering van de atoom-wapens leiden, dan
moest men het onderzoek naar de bouw van
de materie stopzetten en zo tevens mogelijk-
heden voor talloze nuttige vreedzame toepas-
singen afsluiten en gegevens voor een nadere
levens- en wereldbeschouwelijke filosofie prijs-
geven.

Moet men de onderzoekingen inzake trans-
plantaties stopzetten, omdat dit onherroepelijk
ook de weg zal openen naar het losmaken van
de seksualiteit van de voortplanting? Maar dan
sluit men ook vele heilzame mogelijkheden uit.

Rede en Religie in het Humanisme

In deze uitgave is er naar gestreefd
de verschillende opvattingen die zich
binnen het humanisme over deze on-
derwerpen voordoen, tot hun recht
te laten komen.

Formaat 15x23 cm. - Omvang ca. 250 pag.s

Prijs f 11,50

U kunt dit bestellen door overschrijving op
giro 58 t.n.v.

De Humanistische Pers
UTRECHT

Moeten we transplantaties van organen maar verbieden, omdat hiervoor altijd een donor nodig is, die onmiddellijk na zijn dood van die organen ontdaan wordt — terwijl we eigenlijk nog steeds moeite hebben met het inzicht in wat „dood” eigenlijk zeggen wil en worstelen met de realiteit dat een kloppend hart kan samengaan met een gestorven geest?

We komen hierbij op het terrein van de medische ethiek — een ethiek, die nog altijd geformuleerd wordt in de hippokratische eed — een formule, die uit de oude griekse beschaving, eeuwen voor het begin van onze jaartelling stamt. Zeker, de arts moet helen, genezen, redden — maar hoe genuanceerd hij ook moge denken, als hij tegelijkertijd twee patiënten krijgt, voor wie maar één levensreddend apparaat ter beschikking staat, zal hij moeten kiezen en gericht handelen.

Misschien wordt in de toekomst dit vraagstuk wat gemakkelijker — althans wat de transplantaties betreft en zal men steeds meer met prothesen, met kunstmatige organen kunnen volstaan. Maar is deze prothesenmens een gewenste situatie? Evenzeer een vraag, die geldt voor de farmaceutische mens — de mens, die door allerlei chemicaliën binnen de grenzen van het normaal geachte leven gehouden wordt? Is het leven wel zo „heilig” als we op grond van hippokratische voorwendsels wel zouden moeten geloven? Is het bijvoorbeeld zó heilig, dat we ons welvaartsstreven ervoor zouden willen temperen? Vinden we het zelf, ieder van ons persoonlijk, zo heilig, dat we bereid zijn bijvoorbeeld het gebruik van tabak, suiker, vetten, boter en alcohol — en trouwens nog vele andere zaken — tot een minimum terug te dringen? Vinden we het zo heilig, dat we bereid zijn de belangrijke investeringen op te brengen, die allerlei gevolgen van de techniek te niet kunnen doen: meer en betere wegen, bestrijding van de verontreiniging van het water, van de lucht en van de bodem? Zo heilig, dat we de overmaat aan giftige bestrijdingsmiddelen in land- en tuinbouw zouden willen inperken? Zo heilig, dat we het bevolkingsprobleem willen aanpakken op de enige wijze, die mogelijk is: door geboortebepaling? Vinden we het zo heilig, dat wij, zodra het biomedisch mogelijk wordt het menselijk leven tot 120 of 150 jaar uit te breiden, ook alle technische en juridische moeilijkheden, die zich hierbij zouden voordoen, voor lief willen nemen?

Laatste vraag: vinden we het leven zo heilig, dat we bereid zijn te beseffen, dat elk van ons slechts een 3 miljardste deel van het menselijk leven op aarde vertegenwoordigt en dat het dus vooral gaat om al die anderen? Vinden we het zó — *belangrijk*, dat we bereid zijn om al deze mogelijkheden van een komende wereld onder ogen te zien om dan de ethiek en de moraal, die deze nieuwe wereld zal behoeven met loslating van de eigen dierbare verworvenheden, opnieuw te doordenken en naar de nieuwe gedachten te handelen of in elk geval te laten handelen?

C. VAN RIJSINGE

Openbaar kunstbezit 1970

Ook voor U!

60 kleurenreproducties besproken in radio- en televisie-programma's. Gratis museumbezoek.

Abonnement f 14,30. Giro 1665. Postbus 5555 Amsterdam.

Bertrand Russel

WAAROM IK GEEN CHRISTEN BEN

Het boek bevat een zorgvuldige selectie uit de rijke hoeveelheid essays, die Russel sinds zijn eerste publicatie heeft geschreven. Russel stelt in zijn geschriften de plaats van de mens in het universum aan de orde. Hij doet dit op een ironische en sprankelende wijze en bedient zich daarbij van het proza, waarom hij mede zo befaamd is geworden.

Vertaling: Paul Edwards — 268 pagina's
f 14,50

Van week tot week:

Hilversum I (radio)

Zondag 23 november, 9.45—10.00 uur: Naomi Duveen: Turk op zondag.

Zondag 30 november, 9.45—10.00 uur: C. van Rijsinge: Zij en Wij.

Waaruit en van wie?

Wij stellen onze lezers de vraag in welke boeken de onder no. 10 t/m 12 geplaatste stukjes voorkomen en wie de schrijvers zijn of uit welk gedicht en wie de dichter is.

Oplossingen, uitsluitend op een briefkaart, moeten uiterlijk vrijdag 29 november in ons bezit zijn.

Op de voorzijde uw antwoorden, op de achterzijde duidelijk uw naam en adres.

Te adresseren aan:

De Humanistische Pers
Postbus 114
Utrecht.

Onder de goede oplossters worden 3 boekenbonnen van f 7,50 verloot.

10

Luister, Alide, en ik holde de mollig-rode trap op en ik stortte me de kamer in waar in een schril contrast namiddagvrede heerste en een vrouw, Alide, in een luie stoel te dromen lag. Er kwam een defensieve hardheid in haar grijze blik. Het was alsof het hoornvlies harder en koeler werd, en de pupillen samentrokken. Enkel dit was al rampzalig. Ik wist, ik wist al dat ik een verloren spel speelde. Ik wist al dat Alide niet meer bij me was. Maar was ze dan bij Peps, dan toch bij Peps, die kleine poen, die liefdeloze kleine poen? Dat kon toch niet! Terwijl mijn mond al praatte, schoot de herinnering aan een verhaal en daarmee een paniek van wanhoop door me heen. Weet je, het ging over die man, die zijn gestorven vrouw balsemde en bij zich hield in het geheim, zo zeer had hij haar lief. Dit huwelijk liep echter, na die gruwelijk grootse ingreep, faliekant mis. De mummie was zijn vrouw niet meer, maar een mysterieuze taboe; de ogen, eerst aureolen om een zielvolle pupil, waren thans als gesloten blinden voor een geheim... Ik was de man die balsemde. Ik was de man die optrok met een dode vrouw. Ik zou haar straks weer in haar kist terugleggen als een juweel in een juwelenschrijn en onder 't bed verstoppert. En vanavond, en vannacht zou ik haar liefhebben als ware ik een necrofiel. En morgenochtend was ik dan misschien zover dat ik met zware vuist op tafel sloeg en schreeuwen zou: „Ik wil, ik wil dat je nog van me houdt.” Maar onder-tussen praatte mijn mond, niet luid, ternauwernood verstaanbaar zelfs. Want als het er op aankwam was ik zo bang als een klein kind in dit conflict. Alide was volwassen, en zoveel te meer volwassenheid zoveel te minder angst, en andersom. Alide luisterde met koele waakzaamheid en wantrouwen. Ik zag dat wel, maar ging toch verder, angstig, verbeteren. Ik hield me maar alsof ze luisterde als vroeger, verontrust naar wat er nu weer met me was. Ik zou misschien zo'n zelfde aandacht winnen, dacht ik, al pratende. Ik zei: „Wie Peps was, dat moest ik nog weten. En nu weet ik het. Wist je het ook, Alide, zeg het me, of heb je je vergist? Dacht jij dat hij de moeite waard was? Had je 't gevoel dat je een offer bracht toen je tenslotte toch niet ging? Neen, neen, je hebt altijd geweten wat hij maar was. Je hield je hoog, je zei maar dat je van me weg wou om je hoog te houden. Anders was je nooit zo gretig en zo vlug op dat besluit teruggekomen. Maar wat voelde je dan toch voor hem! Zeg het me toch, lieve Alide, zeg me dat maar gerust. Was het perversiteit? Als

ik het maar begreep. Ben ik daar soms te dom, te fantasieloos voor? Had het me maar gezegd in *Mon Repos*, die avond al. Om zo iemand als deze Peps mocht het toch niet verkeerd gaan tussen ons...”

11

Gisteren was mijn vader jarig en ik dus ook. Vanmorgen was er een brief van mijn moeder:

*Lieve Jan,
Hartelijk gefeliciteerd met je verjaardag.
Een heel gezellige dag en nog vele jaren
in gezondheid! De hart. groeten van
Vader en Moeder*

Mijn atelier staat nog vol met glazen waar verlepte schijfjes citroen, violet van de Campari, in zitten. Halfvolle glazen bier donker als urine. Iemand heeft in een toastje met zalm twee peuken uitgedrukt. Mijn broer die van de verjaardag van mijn vader nog even aankwam, zei dat hij een boek van mij voor vaders verjaardag meegenomen had, maar dat mijn zuster het snel in haar tas had gestoken toen ze wegging. „Vroeger hielden ze ons dom, nu wij hun,” zei hij lachend. Hij vertelde dat mijn vader weer hartstochtelijk voor mij gebeden had aan het verjaardagsmaal. Toen ik vroeg of er weer een paar konijntjes kaalgekloven waren, knikte hij en zei dat die ouwe het ook nooit leerde, omdat hij onder het eten nog een paar keer gezegd had dat het zo jammer was dat ik nooit op zijn verjaardag kwam.

Ik dacht weer aan onze konijnen vroeger die mijn vader moest gaan slachten omdat dat de enige keren waren dat zijn kroost, talrijk als het zand der zee, voldoende vlees te eten kreeg. Ik mocht dan in de keuken zitten met een biefstukje of een plak bloedworst. Iets waar geen bot in zat. Als de dampende pan met gebrad open-ging en ik mijn vader hoorde zeggen: „De vleespotten van Egypte,” verwenste ik die malle poort die hij in de muur tussen de serre en de keuken had gehakt. Ik had wel was in mijn oren willen stoppen om het gekluif niet te horen en het geluid van de botten als ze op het tinnen bord werden gegooit. Mijn vader liet mij met tegenzin daar zitten, maar hij moest wel. De keer dat ik toch mee had moeten doen had ik de boel ondergekotst.

En de angst dat ik zelf daar omgekeerd in de schuur zou komen hangen als een bloederig gevild konijn. Want mijn vader zei, toen hij uit de bijbel voorgelezen had van Abraham die zijn zoon Izaäk moet offeren, dat als hij van God het bevel zou krijgen om mij te offeren, hij dat zeker zou doen.

Als hij met bakstenen de tuin inkwam dacht ik dat hij van God bevel had gekregen om mij te offeren, en een altaar in de tuin ging bouwen. Ik voelde me altijd opgelucht als ik zag dat hij die stenen schuin achter elkaar in de aarde stak langs de grasrand.

12

Maar doodslaan deed hij niet, want tusschen droom en daad staan wetten in den weg en praktische bezwaren, en ook weemoedigheid, die niemand kan verklaren, en die des avonds komt, wanneer men slapen gaat.